

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Vzestup Velké Británie od poloviny 17. století
do Napoleonských válek

Šarlota Kupilíková

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy – teritoriální studia

Bakalářská práce

Vzestup Velké Británie od poloviny 17. století

do Napoleonských válek

Šarlota Kuplíková

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Hlaváček, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2020

.....

Šarlota Kupílková

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce PhDr. Pavlovi Hlaváčkovi, Ph.D. za cenné odborné připomínky a celkovou pomoc při tvorbě této práce.

Obsah

Obsah.....	5
1. Úvod.....	6
2. Moc	9
2.1. Pojetí moci dle realistické školy.....	10
2.2. Námořní moc	12
2.3. Zámorské vyvažování.....	14
2.3.1. Velké Británie jako off-shore balancer	15
3. Počátek vzestupu Anglie	17
3.1. Pirátství a rozvoj námořnictví	18
4. Předpoklady pro ekonomický vzestup	20
4.1. Reforma finančnictví.....	22
4.2. Stabilně rostoucí ekonomika	23
4.2.1. Geografická poloha	25
5. Vojenské operace vedené proti Francii	26
5.1. Zámorské vyvažování.....	27
5.2. Definitivní porážka Francie.....	29
6. Velká Británie – námořní velmoc	32
Závěr.....	34
Seznam literatury	36
Resumé.....	38

1. Úvod

Velká Británie byla jednou z největších koloniálních mocností všech dob. V době největšího rozmachu zabíralo Britské impérium zhruba čtvrtinu zemské souše a vládlo asi čtvrtině světové populace. I když se toto uskupení po druhé světové válce postupně rozpadalo, stále je v současnosti většina bývalých kolonizovaných zemí sdruženo ve Společenství národů, kterému panuje britský monarcha.

S ohledem na vývoj mezinárodních vztahů bývá zásadní předěl pro evropské státy třicetiletá válka, jejíž konec proběhl v polovině 17. století. Ovšem tento časový údaj není pro Anglii klíčový, neboť během celého náboženského konfliktu stála spíše na okraji a výsledek války se jí nijak nedotkl. Počátek budování jejích námořních sil začíná ještě před tímto konfliktem, tedy v době okrádání bohatších národů. Za vrcholnou etapu Britského impéria bývá označováno 18. století, kdy koloniální zkušenosti sdílela Anglie spolu s Walsem, Skotskem, a později i s Irskem, a společně tak tvořili Spojené království.

Mocenský vzestup Anglie, malého ostrovního státu ležícího na periferii Evropy, ze které se stal jeden z nejmocnějších států světa, jenž ovládal obrovská území, gradoval během 18. století a dosáhl svoji pozici porážkou Napoleona. V tomto období plného konfliktů, využívala Velká Británie v zahraniční politice strategii zámořského vyvažování, kdy postupně porážela své nepřátele, což jí zajistilo statut nejsilnější námořní mocnosti. Samozřejmě nejen tato strategie, ale i výhodná poloha britských ostrovů, napomohly k efektivnímu nabytí moci.

Zpočátku to bylo Španělsko v 16. století, které bylo mnohem mocnější, jemuž se Anglie chtěla rovnat. Španělské zámořské objevy přinášely drahé kovy, zatímco anglické výpravy byly převážně ztrátové, neboť Angličané objevovali pouze nehostinná území. Aby tyto finanční úbytky anglické obyvatelstvo napravilo, začalo s okrádáním bohatších španělských flotil, s čím později dávala svolení samotná anglická královna. Aby tato strategie vykořisťování na moři byla

čím dál efektivnější, musela vláda Anglie investovat do námořnictva, které se postupem času stávalo klíčovým prvkem moci Velké Británie.

Od druhé poloviny 17. století to bylo Nizozemsko, které Anglie vnímala jako konkurenční mocnost. Nizozemí bylo obchodní velmoc, která se těšila z finančních zisků z obchodování po celém světě. Když v roce 1651 vydala Anglie *Zákony o plavbě*, jež byly mířené proti Nizozemí, vedly k vypuknutí tzv. anglo-nizozemských válek. Ačkoliv dopadl spíše obchodní než válečný konflikt nerozhodně, dohodly se země na kompromisu, který v budoucnu zajistil Anglii hospodářský růst. Spojenectví těchto dvou zemí bylo pro Velkou Británii klíčové, neboť nejen že začala pokládat základy moderního finančnictví po nizozemském vzoru, ale také získala spojence při bojích proti Francii.

Třetím rivalem byla právě Francie, kterou Velká Británie vnímala dlouho jako agresivního mocenského rivala. Francouzská kontinentální velmoc měla trvalé expanzionistické ambice zejména v 18. století, kdy probíhaly vojenské konflikty těchto mocností. Soupeření vygradovalo v globální konflikt během sedmileté války, která skončila podpisem mírové smlouvy roku 1763. Versaillská smlouva potvrdila převahu Velké Británie, jelikož výsledek války rozhodl, že svět bude britský, nikoliv francouzský (Ferguson 2007: 62). Svoji dominantní pozici si Británie znovu potvrdila porážkou Napoleonské Francie v roce 1815.

Cílem této bakalářské práce je poukázat na klíčové faktory, které umožnily mocenskému vzestupu Velké Británie od startu tvoření její námořní síly do Napoleonských válek. Toto období plné válečných konfliktů bylo pro Anglii velmi důležité, protože zde proběhl poměrně rychlý, a hlavně výrazný mocenský vzestup britských ostrovů. Ať už ekonomickou zdatností, vojenskou silou nebo geografickou polohou si Velká Británie zajistila a upevnila své dominantní postavení v mezinárodním systému.

Svou práci rozdělím na teoretickou a praktickou část. V teoretické části této práce se věnuji dvěma pojmům, moci a geografickou polohou při projekci moci státu. Z těchto důvodů bude v první kapitole teoretické části rozebírána moc,

a to z několika aspektů, neboť je to jeden z nejdůležitějších a zároveň nejméně ujasněných pojmů v mezinárodních vztazích. Na důležitosti moci a mocenské převahy se soustředili především realisté, a proto se budeme zabývat realistickým proudem a jeho pohledem na tento koncept. Dále se bude autorka práce věnovat námořní moci a geografické poloze, neboť tyto dva faktory byly pro Britské ostrovy specifické. V kontextu námořní moci je rovněž důležité představit strategii zámořského vyvažování (*off-shore balancing*), neboť toto námořní vyvažování kontinentálních mocností bylo pro Británii specifické.

V praktické části budou znázorněny příčiny britského vzestupu. Zaměřeno bude podle výše uvedeného na konfrontace s evropskými mocnostmi, zpočátku se Španělskem, později s Nizozemskem, a nakonec s Francií, kdy zisk z porážky těchto kontinentálních mocností napomohl růstu a vzniku Britského impéria. Dále budou vylíčené faktory, které byly zásadní pro mocenský vzestup ostrovní země západní Evropy. V tomto směru máme na mysli nejen ekonomické a vojenské prostředky, ale také významnou strategickou polohu a diplomacii, kterou právě Britské impérium disponovalo. Aby nebylo nic opomenuto, bude autorka práce postupovat chronologicky.

Při zpracování této bakalářské práce bude čerpáno z odborných zdrojů, tedy tištěných knih a článků, případně internetových zdrojů, právě protože se nejedná o novodobé téma. O historii Velké Británie bylo napsáno mnoho významných děl, zejména v jazyce anglickém, mezinárodně uznávanými autory jako byl Niall Ferguson, Paul Kennedy nebo Denis Judd. Ačkoliv byla většina publikací přeložena do českého jazyka, pracovala autorka i s anglicky psanými zdroji.

2. Moc

Podle Oxfordského slovníku světové politiky, je moc obvykle definována jako schopnost dostat to, co je žádáno, nebo provádět žádanou změnu. Zjednodušeně řečeno, moc aktéra spočívá v tom, že dokáže přimět ostatní aktéry k tomu, co on sám chce, a co by jinak ostatní nedělali (Krieger 2000: 510–511).

Moc je relativní pojem, který je obtížné definovat, neboť na něj můžeme nahlížet z různých perspektiv. Přestože je to klíčový atribut státu, který určuje jeho postavení na pomyslné hierarchii v mezinárodním systému, je těžké jej přesně formulovat. Moc není objektivní prvek, vzhledem k tomu, že se dá porovnávat s mocí ostatních, a zároveň to není nic úplného, jelikož se během různých časových období měnilo vnímání tohoto atributu. Každá doba vnímá trochu odlišně „bohatství“ státu.

Například v 18. století bylo prvkem moci agrárních států především velikost populace, v 19. století bylo důkazem mocenské politiky prosazování svých zájmů a cílů pomocí jakýchkoliv prostředků, zatímco ve 20. století bylo typické pro mocné státy vlastnit jaderné zbraně (Waisová 2009: 63). V časovém období této bakalářské práce, tj. od poloviny 17. století do Napoleonských válek, byla kvantita moci definována jako přímá úměra k velikosti vojenských a ekonomických prostředků, neboť v tomto období sehrávaly hlavní roli válečné konflikty (Kennedy 1996: 7–8).

V oboru mezinárodní vztahy se aspektům moci věnují primárně představitelé realistické školy. Realisté tvrdí, že mezinárodní systém je anarchický, kde chybí existence svrchované moci, a tak se státy musí opřít o vlastní nástroje k zachování své nezávislosti. V případě že dojde k určitému nátlaku ze strany jiného aktéra, je poslední možností státu zachovat si své bezpečí prostřednictvím užití vojenské síly. Ačkoliv se realistický směr postupně formoval a vyvíjel, shodovali se realisté na tom, že mezinárodní politika je politikou moci (Nye 2015: 563).

2.1. Pojetí moci dle realistické školy

Ačkoliv realismus vznikl během 30. a 40. let 20. století, realistické kořeny sahají až do dob starověkých. V té době se řecký historik Thúkydídés věnoval ve svém díle *Dějiny peloponéské války* mocenské nadřazenosti, kterou si stát zajistí vždy v případě, že bude preferovat užití hrozby a vojenské síly před použitím legálních principů jako jsou práva suverenity. Už v tomto díle je nepatrně položena specifická teorie mezinárodní politiky, ve které státy jednají podle konceptu mocenské rovnováhy (Krejčí 2001: 472).

Ve výše zmíněném díle autor rozebírá peloponéské války, kde stěžejní částí pro realismus byl Mélský dialog probíhající mezi městy Mélos a Athény. Mocensky silnější Athény žádaly spojenectví během těchto válek s neutrálním městem Mélos, který přestože byl slabší, si chtěl nadále zachovat svoji neutralitu a nechtěl se Athénám podřídít. Následně po konci dialogu začali Athéňané mélské město obléhat, pozabíjeli všechny tamní mladé muže a celý ostrov osídlili (Thúkydídés 1977: 345–356). *Soudíme totiž, že podle přirozeného zákona vždy poroučí ten, kdo je silnější. Že to platí o bozích, tomu věříme, že to platí o lidech, to je jasné* (Thúkydídés 1977: 352).

Na tento historický realismus navazovalo mnoho významných autorů zejména během 16. století, nicméně moderní realismus vznikl až v meziválečném období 20. století. Jedním ze zakladatelů teoretické školy byl Hans Morgenthau, který se věnoval mocenskému prvku v mezinárodním systému. Morgenthau tvrdil, že se v mezinárodní politice projevuje antropologický rys, ve kterém se profiluje lidský charakter. Protože je člověk od přírody špatný, touží neustále egoisticky po moci, kterou chápe jako schopnost kontroly myšlení a jednání ostatních. K tomu, aby člověk dosáhl svých cílů se nebojí využít jakýchkoliv prostředků. Tato lidská vlastnost je promítána i do politického jednání, a proto má politika všech států mocensky soutěživý charakter (Morgenthau 1978: 4–15).

V politice je moc chápána jako podněcování aktéra dělat něco, co by sám jinak nedělal, a v případě neuposlechnutí, ho poškodit či zcela zničit. V tomto případě je pro aktéra klíčová vojenská moc, ať už jako nástroj donucovací, nebo jako prostředek k zajištění si svého přežití (Barkin 2010: 19). Protože je podle realistů mezinárodní systém anarchický, probíhá zde neustálý boj aktérů, kteří se neustále snaží dosavadní systém změnit. Aktéři chtějí zvyšovat svoji moc na úkor jiných, a tak je boj o mocnější postavení vnímán jako hra s nulovým součtem, neboť vítězství jednoho znamená porážka druhého (Fernandes 2016: 16).

K tomu, aby stát dosáhl převahy nad svým protivníkem, musí disponovat mocenskými prostředky, které mu zajistí vítězství. Národní moc státu je ovlivňována dvěma faktory – trvalými a proměnnými. V trvalých faktorech mají realisté na mysli stále přírodní ukazatele státu jako jsou např. geografická poloha nebo přírodní zdroje. U proměnných faktorů spočívá moc státu ve velikosti populace, průmyslové kapacitě, v kvalitě vlády, diplomacie a v neposlední řadě vojenské připravenosti.

Svoji důležitou roli pro vítězství aktéra v boji sehrává i využití produktivních ekonomických prostředků, neboť v období válečných konfliktů je důležité investovat do velikosti a modernizace armády. Vojenská síla je relativní jednotka, kterou lze pomocí financí vylepšovat a zvětšovat v porovnání s kapacitou jiných aktérů. Z tohoto důvodu je ekonomická zdatnost státu reflektována do mocenského postavení, neboť úpadek či růst hospodářství státu způsobuje neustále změny v postavení velmoci (Paul Kennedy 1996: 7–8).

Od 17. do 18. století se odehrávaly vytrvalé spory mezi evropskými státy, protože mezi nimi probíhala neustálá soutěživost o rozšiřování svého vlivu. Tyto spory byly řešeny válečnými souboji, ve kterých vyhrával ten, kdo vlastnil výkonnou armádu. Aby si stát zajistil efektivitu vojenské síly a mohl dlouhodobě války vést, bylo potřeba investovat dostatek financí. Protože bylo čím dál více ekonomicky náročnější vést válku pro každý stát, nestačily jim vlastní prostředky, a tak musely zvyšovat peněžní objem prostřednictvím půjček, prodejem dluhopisů a obchodu s cennými papíry. Peníze nebyly potřebné jen na platy armádě, ale musely zajistit i vše kolem, jako byly platy stavitelům lodí, armádním dodavatelům, obchodníkům s potravinami a mnoha dalším (Kennedy 1996: 104–106).

2.2. Námořní moc

Nejen ekonomická a vojenská síla se hrávala klíčovou roli v hierarchickém postavení aktéra, ale i geografická poloha je významným atributem státu (Kennedy 1996: 105). Tímto trvalým faktorem se zabývala primárně geopolitická škola, která vnímala mocenský konflikt o světovládu jako střet zájmu námořní a pozemní moci. Už sám Thúkydídés, v díle *Dějiny peloponéské války*, popisoval geopolitické soupeření mezi geograficky odlišnými mocnostmi, neboť šlo o válečný spor Athénskému námořnímu spolku a Peloponéskému kontinentálnímu spolku, jenž byl veden Spartou.

Jedním ze zakladatelů anglosaské geopolitiky byl Alfred Mahan, který se věnoval zejména vlivu námořní moci na politiku státu. Hlavní podmínkou k ovládnutí moře byla geografická poloha, ve které měly výhodu zejména ostrovní země. Ostrovy měly tu přednost, že nemusí disponovat velkou pozemní vojenskou silou, neboť nemusely své hranice ani bránit, ani rozšiřovat. Vzhledem k tomu, že rozsáhlá armáda stát silně finančně vyčerpává, neboť i v dobách míru se musela vydržovat a zásobovat, mohly ostrovy primárně investovat do budování námořní síly (Blackmask 2004).

Další výhodou států, jejichž hranice omývalo moře, byl snazší přístup k mezinárodnímu obchodu, což napomáhalo k ekonomickému růstu země. Tyto země tak budovaly nejen válečné loďstvo, ale i obchodní flotily, neboť přeprava po moři byla vždy levnější variantou než přeprava po pevnině (Westcott: 16–18). *„pokud je národ situován tak, že není nucen bránit se na souši, ani ho nic nevede k tomu, aby usiloval rozšiřovat své teritorium pozemní expanzí, pak má díky veškerým zájmům obráceným na moře výhodu srovnatelnou s takovým národem, jehož hranicí je celý kontinent“* (Alfred Mahan cit. dle Kennedy 1996: 128).

Dalším významným geografem byl Harold Mackinder, který rovněž tvrdil, že kromě materiálních zdrojů státu sehrává geografická poloha aktéra klíčovou roli v politickém předurčení. Tento geopolitik rozděloval zeměkouli na světový ostrov (*world island*), který byl tvořen Evropou, Asií a Severní Afrikou, jenž vnímal jako největší a nejbohatší na půdní prostředí. Kolem světového ostrovu se nachází pobřežní ostrovy (*offshore islands*), které tvořily zejména britské a japonské ostrovy. Na okraji se nacházely odlehlé ostrovy (*outlying islands*), jež byly tvořeny Severní i Jižní Amerikou a Austrálií (Mackinder 1904: 435).

Mackinder vnímal východní Evropu jako centrální území celého světa, o které usilují jak pozemní, tak i námořní moci, neboť kdo ovládal tuto strategickou plochu, ovládal kontrolu nad celým světem. Anglický geograf rovněž vnímal konflikt jako soutěž dvou geografických mocností, přičemž ovlivňujícím faktorem vítězství je geografie a hrozba vojenské akce (Weigert 1945: 43–54). Tento geograf se zabýval i britskou zahraniční politikou, která byla zaměřena na identifikaci potencionální hrozby a její následné eliminaci. Jednou z takových výstrah byl posun rovnováhy mezi pozemní a námořní mocí, přičemž v případě nadřazení kontinentální mocnosti se snaží Británie zasáhnout a vyvážit tuto nerovnost (Mackinder 1904: 436).

2.3. Zámořské vyvažování

Specifický koncept námořní moci je strategie zámořského vyvažování (*off-shore balancing*), který je interpretován v mezinárodních vztazích moderními realisty od konce 20. století. Tento termín označuje strategii regionální moci, která se snaží mocensky vyvážit vzestup nepřátelského aktéra, a tím tak zabránit jeho potenciaální proměnu v hegemonu. Ačkoliv je tato taktika připisována zejména současné zahraniční politice Spojených států amerických, má své historické kořeny v britském vyvažování evropských mocností (McClam 2016: 19).

Právě tyto dvě země, Spojené státy a Spojené království, jsou ukázkovým příkladem, neboť ani jeden z nich neprojevoval ambice maximalizovat svůj podíl světové moci na úkor jiných, ačkoliv obě země k tomu měly vlohy. Spojené státy si zajistily své mocenské postavení v západní hemisféře, kde se staly jako jediný regionálním hegemonek, protože neměly v 19. století žádného soupeře v regionu, který by jim chtěl konkurovat. V případě, že se v jiných částech světa objevil potenciaální rovnocenný soupeř, využily USA svoji pozici k udržení statu quo. Prostřednictvím vojenské síly či finanční pomoci eliminují hrozby a obnoví tak hrubou rovnováhu sil v mezinárodním systému.

Spojené království se stalo po Napoleonských válkách nejmocnějším evropským státem, který své dominantní postavení v Evropě udržoval po většinu 19. století. Britské ostrovy, které ovládaly převážnou část mezinárodního obchodu, nikdy nepřenesly své bohatství na vojenskou sílu a neusilovaly o ovládnutí kontinentu (Mearsheimer 2001: 235–237).

Dalším společným znakem těchto dvou zemí je geografická poloha, neboť obě země jsou odděleny mořem (případně oceánem) od evropského kontinentu, tedy od pevniny, kde svoji strategii zámořského vyvažování nejvíce uplatňovaly. Přestože se obě země staly regionálními hegemony, nikdy neměly ambice stát se hegemonek globálním.

2.3.1. Velké Británie jako off-shore balancer

Velká Británie jako námořní mocnost dokázala mocensky vyvažovat Francii, která byla od 17. století největší kontinentální mocností v Evropě. Po francouzské porážce (1815) se Británie stala velmocí, od které se očekávalo, že se zachová jako jiné evropské státy a bude usilovat o ovládnutí evropského kontinentu. Ačkoliv měla Velká Británie jak ekonomické, tak i vojenské předpoklady k dobytí evropské pevniny, nikdy se o to nepokusila. Neprojevovала neukojitelnou chuť po světovládě jako třeba Francie za Napoleona, Německo za Hitlera nebo Sovětský svaz, aby prostřednictvím vojenské síly dobyla Evropu a ovládala ji (Mearsheimer 2001: 235).

Velká Británie totiž prosazovala zcela odlišnou strategii než pevninské státy v Evropě. Její taktika spočívala v zámořském vyvažování, ve kterém využívala svoji námořní nadvládu. Vždy když hrozilo, že konkurenční země projeví své ambice k dobývání území v Evropě, posílalo Spojené království své vojenské síly na pomoc slabším či napadeným státům na kontinent. Velká Británie totiž nesla břemeno závazku, že její povinností je vyvažování potencionálním hegemónům, zatímco její místo zůstává na periferii Evropy, kde se může primárně zaměřovat na budování zámořských kolonií (Kissinger 1999: 200–201).

První evropský stát, kterému se Velká Británie postavila do cesty při teritoriální expanzi byla Francie v roce 1792. V této době byla Francie nejmocnější stát evropského kontinentu, a proto se snažila dosáhnout ještě vyššího postavení, ve kterém by se zmocnila celé Evropy. Její expanzionistické ambice se snažila zastavit také britská armáda, která byla od roku 1793 do 1815 posílána na pomoc francouzským protivníkům. Přestože britští vojáci nemohli zpočátku slavit úspěchy kvůli bitevním prohrám, sehráli během napoleonských válek klíčovou roli. První vyslané jednotky strávily na kontinentu pouze dva roky, neboť protifrancouzská koalice se po dvou letech v roce 1795 rozpadla. Další britské jednotky byly poraženy v roce 1799, kdy bojovaly v Holandsku. Následující vojenské síly umístěné ve Španělsku a Portugalsku napomohly porazit francouzskou armádu nejen v těchto zemích, ale i stejná armáda napomohla porazit

Napoleona v jeho definitivně poslední bitvě u Waterloo v roce 1815. Po Napoleonských válkách prosazovala Velká Británie politiku skvělé izolace (*splended isolation*), během které se nezúčastňovala evropských konfliktů, neboť Francie jako jediný potencionální hegemon byl oslaben. Poté co vzniklo v roce 1871 Německo, vnímala Británie jako hrozbu tohoto nového aktéra, neboť jeho populace a průmysl dynamicky rostl. Během první i druhé světové války proto britská armáda bojovala po boku Francie a jiných států jako protipól Německa. Ačkoliv chtěla po roce 1945 opět stáhnout vojska z Evropy domů, zanechala je zde roku 1990 kvůli hrozbě v podobě Sovětského svazu.

Mearsheimer tvrdí, že tato strategie balancování nebyla primárně cílena k uchování míru, ale k zachování mocenské stability. Hlavním cílem bylo zabránění vzniku nového regionálního hegemona, kdy vedlejším produktem této politiky byl nekonfliktní stav. Důsledkem mocenského vyvažování byl dlouhý a šťastný mír, ačkoliv to nebyl primární záměr (Mearsheimer 2001: 261–267).

3. Počátek vzestupu Anglie

Počátek mocenského vzestupu Anglie, následně Velké Británie, není přesně ohraničen. Mnoho autorů, kteří se zabývali historií této země se dostávali do neshody, neboť každý považoval za začátek Britského impéria jiné časové období. Vzhledem k tomu, že odborníků věnující se britské problematice je mnoho, uvedeme zde pro představu pár autorů, jelikož byly pro tuto bakalářskou práci nejvyužívanějšími zdroji.

Niall Ferguson, harvardský profesor, zabývající se ekonomickou historií, vnímá původ vzestupu Velké Británie od 70. let 17. století, tedy od úspěšného okrádání španělských flotil. Podle autora bylo startem právě anglické pirátství, jelikož vnímá vznik impéria jako ekonomický jev, jehož tempo zvyšoval obchod a následně i poptávku a spotřebu. Vzhledem k tomu, že byla Anglie v porovnání s jinými evropskými státy pozadu v zámořském objevování, rozhodla se k drancování bohatších zemí. *Britové totiž nebyli první budovatelé impéria, nýbrž piráti, kteří se přižívovali na stávajících říších Portugalska, Španělska, Nizozemska a Francie* (Ferguson 2007: 26).

Paul Kennedy, britský specialista na mezinárodní vztahy, označuje mocenské stoupání Anglie od konce třicetileté války, která probíhala v letech 1618–1648. Ačkoliv byl církevní konflikt ukončen mírem v německém Vestfálsku, lze podle Kennedyho označovat definitivní konec až rokem 1660, neboť v této době došlo k ukončení vojenského konfliktu mezi Francií a Španělskem podpisem Pyrenejské mírové smlouvy, a zároveň v tomto roce se stal francouzským králem Ludvík XIV. Tento časový údaj byl pro Anglii rovněž významný, jelikož končí anglická republika řízena Oliverem Cromwellem a vrací se tak pokračování monarchie za Stuartovců.

Denis Judd, anglický vysokoškolský profesor, se zabýval historií Britského impéria, jak vzestupem, tak i pádem. Impérium Velké Británie podle autora začíná koncem 18. století, tedy v době, kdy byla tato země největší koloniální říší z celé Evropy. Ačkoliv autor bere v potaz i předešlé události, které

byly pro Británii zásadní, od objevení Newfoundland v roce 1497 přes založení Východoindické společnosti po kolonialismus, soustředí se primárně na americkou revoluci, kterou vnímá jako zásadní milník pro konec prvního britského impéria a počátek impéria druhého.

3.1. Pirátství a rozvoj námořnictví

Okrádání bohatších národů na moři znamenal pro vznik Britského impéria zásadní start. Anglie ležící na kraji Evropy neměla zpočátku nic, a proto se nemohla ani zdaleka rovnat evropským mocnostem. Uzavřením smlouvy z Tordesillas v roce 1494 si Španělsko a Portugalsko rozdělilo svět podle demarkační linie, ve které se španělská část nacházela v Americe, kde se později ukázala hojná naleziště drahých kovů. Anglie, která rovněž chtěla profitovat z nerostných surovin, musela rozvíjet námořnictvo. Touha po vlastním anglickém impériem zesílila poté, co začala Anglie vnímat svoji povinnost v šíření protestantské církve. Z tohoto důvodu chtěla vybudovat vlastní protestantskou říši, neboť měla v úmyslu vyrovnat úspěšnější katolicky založené země jako byly Španělsko a Portugalsko (Ferguson 2007: 34).

Ačkoliv první výpravy byly posílány ještě před rokem 1500, byly tyto plavby do poloviny 17. století spíše ztrátové. Anglie sice objevovala nová území, ale finanční zisky ji to nepřinášelo, jelikož místa, která objevila, byla bez naleziště drahých kovů. Zatímco Španělsku se dařilo objevovat území, která byla na zlato a stříbro bohatá, Angličané v Kanadě či Guyaně toto štěstí neměli. Aby omezili tyto ztrátové plavby, rozhodli se, že jednoduše španělské zisky uloupí (Ferguson 2007: 69).

Piráti, privatýři nebo bukanýři byli námořníci jejichž úkolem bylo shromažďování movitého majetku španělských lodí. První pirát, který úspěšně drancoval Španělsko v karibské oblasti a Panamě ve jménu Koruny, byl Francis Drake v 70. letech 16. století, který za své zásluhy získal vyznamenání a rytířskou hodnost. Protože královna Alžběta I. souhlasila s okrádáním bohatších evropských mocností, stalo se tak pirátství anglickou strategií (Barnett 2012: 22–25).

Aby i samotné drancování na moři bylo úspěšně, musela Anglie své námořnictvo vyvíjet, aby udrželo krok s ostatními zeměmi, ba i později ostatní předešlo. Nejen rozvoj námořní technologie jako stavba lodí, tak aby byly rychlé, přičemž by se s nimi dalo dobře manévrovat a zároveň dokázaly uvést velkotonážní děla, ale i samotný rozvoj námořní orientace byl důležitý, jelikož byla v tomto ohledu pozadu oproti jiným evropským zemím. Během vlády Alžběty I. začala Anglie dohánět své konkurenty, neboť se jejím novým klíčovým plavidlem stala galeona, která dokázala uvést až čtyři dělové zbraně. Dalším zlepšením pro vedení dlouhých námořních cest bylo přijetí euklidovské geometrie, pochopení kompasu a využití map a tabulek, ačkoliv pocházely původně od konkurenčního Nizozemska (Ferguson 2007: 40–41).

Ovšem technický rozvoj dopravních prostředků a orientace v prostoru nebyly jedinými klíčovými faktory Anglie pro budování námořní moci, neboť stejně tak důležité bylo mít dostatek populace, která by tyto technologie využívala. Nebylo prioritou státu mít co největší počet obyvatel, ale mít dostatek jedinců, kteří by následovali moře (Blackmask: 2004).

Toho si Angličané byli vědomi, protože exotické nemoci (např. tyfus, malárie) přinášely trvale velké ztráty na životech námořní posádky, a proto se začali jako první zajímat o zdravotní péči svých námořníků. Námořní posádka musela počítat s několikátýdenní plavbou na moři, během které ji postihly zdravotní potíže v podobě mořské nemoci či onemocnění z nedostatku vitamínu C. Během cesty bylo důležité mít dostatek potravin, které ale musely být správně skladovány, neboť mohly následně vést k otravě z jídla. Z tohoto důvodu napsali Angličané jako první publikaci, ve které šlo upozornění a vyvarování se těmto problémům. Ačkoliv tato prvotní publikace nebyla tak efektivní, znamenala zásadní průlom pro počátek věnování se této problematice (Ferguson 2007: 41).

Dalším významným anglickým bukanýrem byl Henry Morgan, jehož výpravy byly značně prospěšné. Z finančních zisků, které uloupil, kupoval ve jménu královny Alžběty I. ostrovy v Karibských oblastech jako například ostrov Jamajka, kterou Morgan pro Anglii získal v roce 1655, a stal se následně

jejím guvernérem. Tato zakoupená půda byla velmi užitečná, jelikož nejen že sloužila jako přístav a základna bukanýrů, ale byla zároveň finančně přínosná prostřednictvím pěstování cukrové třtiny. Jamajský cukr byl hospodářsky významný, protože evropská poptávka po této komoditě neustále rostla, a proto mohla Anglie finančně těžit z celního výběru (Barnett 2012: 25–25).

4. Předpoklady pro ekonomický vzestup

Pro budování námořnictva bylo pro Velkou Británii zásadní disponovat finančními prostředky, nejen pro investice do rozvoje námořních technologií, ale i pro zásobování námořních jednotek. Zásadní průlom pro hospodářský růst Anglie přineslo spojenectví s Nizozemím, protože byly Spojené provincie nizozemské do 17. století největší námořní velmoc, která profitovala z mezinárodního obchodu. Tato mocnost stála v čele rozvoje evropského kapitalismu, neboť dokázala efektivně spravovat své finance a zakládala instituce, jejichž úkolem byla kontrola a dohled nad oběživem.

Spojenectví s Nizozemím

Nizozemsko začalo se zámořskými objevy v 17. století, kdy se nesoustředilo jako předešlé evropské státy na ovládnutí co největšího teritoria, ale zaměřovalo se primárně na ovládnutí mezinárodního obchodu. Z tohoto důvodu vyhledávalo Nizozemí malá, ale za to strategická území, na kterých zakládalo obchodní společnosti. Tato taktika vedla k hospodářskému růstu, kdy Spojené provincie zabezpečovaly až jednu polovinu světového obchodu, což v praxi znamenalo, že z pěti obchodních lodí byly čtyři nizozemské.

Ačkoliv Nizozemí založilo Východoindickou společnost v roce 1602, tedy o dva roky později než Anglie, dokázalo mnohem efektivněji zvyšovat výnos z lukrativního obchodu s kořením, které se v Asii nacházelo. Aby nizozemská společnost maximalizovala objem svého podnikání, podporovala své tamní správce na základě výměru hrubého zisku z obchodů, nikoliv na základě čistého příjmu jako to dělala Anglie, což vedlo k tomu, že Nizozemsko dokázalo poslat dvojnásobek obchodních lodí než její anglický konkurent. Dvě východoindické

společnosti, které profitovaly ze stejného obchodu, ale každou spravoval jiný stát s rozdílnými zisky, byl hlavní důvod nesnášenlivosti těchto dvou evropských zemí (Ferguson 2007: 46–48).

Protože Anglie vnímala Holandsko jako velmi vlivného obchodního rivala, který ovládal obchod na Baltu i v Indii, rozhodla se anglická vláda, že sníží nizozemský podíl na světovém trhu. Z tohoto důvodu vydal anglický protekcionistický parlament pod vládou Olivera Cromwella v roce 1651 zákony o plavbě (*Navigation Act*), ve kterých bylo stanoveno, že zboží do Anglie se může dopravovat pouze na lodích anglických i s její posádkou anebo na lodích země, ve které bylo zboží vyrobeno (Churchill 1999a: 213–214).

Tato akta vycházela z merkantilistické politiky, v nichž stát hromadil zboží, aby si tak zajistil svůj blahobyť, neboť v tomto období bylo bohatství země dáno množstvím nahromaděných kovů. Ekonomika byla chápána jako hra s nulovým součtem, ve které jeden hráč získá a druhý ztratí, a proto Anglie vystoupila z volného obchodu a uvalila cla na importované zboží, přičemž její export trval i nadále (Churchill: 1999b: 113). Vzhledem k tomu, že Nizozemsko nedodržovalo tyto anglické zákony, bylo jen otázkou času, kdy dojde k vypuknutí vojenského konfliktu.

V letech 1652–1674 proběhly tři nizozemské války kvůli ovládnutí strategicky nejdůležitějších námořních tras, které vedly z Evropy do jihovýchodní Asie, Baltského a Středozemního moře, Severní Ameriky a západní Afriky (Ferguson: 51). Během tohoto konfliktu začal Cromwell budovat silnější vojenskou sílu, přičemž chtěl cvičenou, vytrvalou, disciplinovanou a zejména řádně placenou armádu. Zároveň budoval i námořnictvo, které ještě v roce 1649 vlastnilo třicet-devět lodí, jež více než zdvojnásobil na osmdesát lodí v roce 1651. Nejen do počtu se zvyšovala vojenská síla, lepší se také žold, loděnice a logistická podpora, do kterých potřebné finanční prostředky schvalovala pravidelně dolní sněmovna Anglie (Kennedy 1996: 89).

Ačkoliv výsledek války dopadl nerozhodně, jelikož neměla jasného vítěze, byl v roce 1678 uzavřen separátní mír. Pro Anglii byl zásadní až rok 1688, vzhledem k tomu, že proběhla tzv. Slavná revoluce, která měla pro ekonomiku Britského impéria rozhodující význam.

Během tohoto roku došlo v Anglii ke svržení krále Jakuba II., neboť za jeho vlády docházelo ke sporům mezi katolíky a protestanty, a zároveň zde byl politický konflikt ohledně vlivu mezi panovníkem a parlamentem. Proti politickým ambicím anglického krále se rozhodla zasáhnout mocná oligarchická aristokracie, která pozvala nizozemského místodržitele Viléma Oranžského, aby napadl Anglii a sesadil současného krále. Novým anglickým králem se tak stal nizozemský princ jako Vilém III., který svojí exekutivní pozici stvrdil manželským sňatkem s Marií Stuartovnou, dcerou Jakuba II. (Langford 1999: 317–318). Přínosem této nekrvavé revoluce bylo spojenectví dvou protivníků, který přinesl užitek zejména Anglii, neboť díky vzniku Anglo-nizozemské unie, se začala ostrovní země učit základy moderního financování, jež vedly k jejímu ekonomickému vzestupu.

4.1. Reforma finančnictví

Britské ostrovy začaly zakládat klíčové instituce podle nizozemského vzoru. V roce 1694 vznikla první Anglická banka, která měla spravovat vládní půjčky, a zároveň měla řídit národní oběživo. Tato banka vznikla na obdobu holandské banky Wiesselbank z roku 1603, jež byla první moderní institucí, která nabízela uložení peněz na úrok (Ferguson 2007: 52). V Londýně byl dále zaváděn nový systém veřejného dluhu, jenž byl financován burzami, ve kterém šlo o prodej či koupi dlouhodobých dluhopisů, což vedlo ke zvyšování objemu peněz státu bez zvýšené inflace (Kennedy 1996: 110–111).

K tomu, aby si stát mohl obstarávat peníze potřeboval mít nejen byrokratický aparát, který by kontroloval příjmy a výdaje, ale potřeboval i důvěru od států, od kterých si finance půjčoval. Aby si stát tuto jistotu včasného, a hlavně řádného splácení zajistil, potřeboval mít systém, ve kterém dokáže efektivně vybírat

peníze. Britský systém vycházel z placení nepřímých daní, tedy odvádění financí z prodaného zboží, což mělo za následek hospodářský růst. Britská vláda tak dokázala vybírat více peněz z daní než její největší rival Francie, která měla téměř dvojnásobek obyvatel. Ačkoliv byla tato kontinentální mocnost největší velmoc Evropy, její systém výběru daní byl neefektivní, neboť byl vysoce zkorumpovaný. Neexistovala zde jedna instituce, která by se o finance starala, a proto se velmi těžko dostávala k půjčkám. Oproti tomu výdělečně schopný britský systém si zajistil důvěru ostatních aktérů, a proto se Velká Británie dostávala k levným půjčkám za výrazně nízké úrokové sazby (Kennedy 1996: 110–111).

Velká Británie tedy mohla investovat do budování svých válečných sil, nejen díky svým daňovým příjmům, ale také prostřednictvím obchodu cenných papírů zejména s Holandskem. Nizozemské finanční prostředky byly značným přínosem, protože mohla Británie vydat potřebné množství lodí a mužů do válečných konfliktů s Francií, které byly často rozhodující. Když během 18. století zavedla Británie jako jedna z prvních parlamentní kontrolu státních financí, začala britská vláda více investovat do rozvoje obchodu a průmyslu, což vedlo k dalšímu hospodářskému růstu britských ostrovů (Kennedy 1996: 113).

4.2. Stabilně rostoucí ekonomika

Anglo-nizozemské smíření nevedlo jen k silnější expanzi do Indie a Indonésie, ale i k uzavření obchodní dohody, kde si evropské mocnosti rozdělily obchodní komodity v Asii. Holanďané získali Indonésii a obchod s kořením, zatímco Angličané si nechali textilní obchod s indickými látkami. Tato dohoda přinášela větší prospěch Anglii, jelikož poptávku po muškátovém oříšku, hřebíčku či pepři postupně nahrazovala poptávka po bavlně a kaliku, což vedlo k úpadku nizozemských zisků, zatímco anglické výnosy stabilně rostly. Největší rozmach přišel na počátku 17. století, jelikož procházela Anglie krejčovou revolucí a společnost se tak stala vysoce konzumní, protože za nové šatstvo či ložní prádlo neváhala utrácet jmění (Ferguson 2007: 53).

S rostoucí ekonomickou prosperitou musela anglická vláda řešit problematiku ohledně kontroly svých zaměstnanců ve Východoindické společnosti, protože docházelo ke krádežím z vnitřního chodu mezinárodního obchodu. Lidé, kteří podnikali ve jménu Koruny v Indii, se těšili z větší volnosti, neboť práce na zcela odlišném kontinentu se vymykala doзору britské vlády, a to z důvodu cesty, jež trvala z Londýna do Kalkaty v průměru šesti měsíců. Vedle oficiálního obchodu rostl i obchod soukromý, jelikož většina zaměstnanců neváhala vkládat britské zisky na svůj vlastní účet, což vedlo k rozkrádání společnosti. Aby Anglie zamezila finančním ztrátám v Indii a zvýšila kontrolu nad svým personálem, začala zakládat první anglické osady v městských oblastech jako byly Modrás, Bombej či Kalkata (Ferguson 2007: 54–57).

Velká Británie profitovala z dovozu exotických komodit nejen z polokoule východní, ale i ze západní, zejména z oblasti Karibiku. Pěstování cukrové třtiny na tammích ostrovech přinášel značné zisky, protože se cukr stal jednou z nejvíce dovážených komodit do Evropy. Dovoz této návykové látky převyšoval ostatní exotické komodity do dvacátých let 19. století, kdy byl poté nahrazen indickou bavlnou (Ferguson 2007: 42–43). *Impérium začalo krádežemi zlata, k jeho rozvoji pak došlo díky produkci cukru* (Ferguson 2007: 42).

Dalším populárním zbožím se následně stal čaj, tabák a káva, které dovážela Británie do Evropy, a protože zájem po těchto exotických surovinách neustále narůstal, musela Británie zvyšovat dovoz, což vedlo k jejímu ekonomickému růstu. Z těchto důvodů se během téměř celého 18. století soustředila britská velmoc na dvě sféry vlivu a ovládnutí. Kvůli vysokým finančním ziskům se zaměřovala na rozvoj svých zámořských území primárně v západní polokouli, kde se nacházela Severní Amerika a Karibská oblast, a ve východní polokouli, kde jí užitek přinášel zejména indický subkontinent (Judd 1999: 44).

Budování Britského impéria nesloužilo pouze pro výnosný obchod a bohatství, ale i jako stabilizující prvek anglického a skotského národa. Od schválení zákona o unii Anglického a Skotského království, které proběhlo 1. května 1707, si Angličané přivlastňovali vyšší privilegia, neboť nepovažovali

Skotsko za rovnocenného partnera. Ačkoliv bylo Skotské království silně nezávislé a poměrně soběstačné, vnímali jej Angličané spíše jako podřízený celek Království Velké Británie. Kvůli snaze rozšiřovat impérium ve jménu společné věci, jako bylo vojenské a politické ovládnutí zámořských území, rozšiřování civilizační snahy ve jménu jejich kultury či šíření křesťanského náboženství, se Britové více sjednocovali (Judd 1999: 26–29). Sloučení anglického a skotského parlamentu znamenal zásadní průlom pro jednotu obou národů, protože čím déle unie trvala, tím silnější byla, a proto nehrozilo k návratu do starého středověkého nepřátelství (Churchill 1999b: 59).

4.2.1. Geografická poloha

Anglie, později Velká Británie byla od poloviny 17. století na mocenském vzestupu, jež předčila tehdejší evropskou námořní mocnost Nizozemí, které vynikalo zejména z obchodního kolonialismu. Británie dokázala oslabit svého rivala nejen díky takticky vydaným zákonům mířené proti obchodním zájmům Spojených provincií, ale také z důvodu strategické geografické polohy. Nizozemsko muselo budovat pozemní armádu k ochraně svých hranic na kontinentu před expanzionistickým ambicím Francie, zatímco izolované Britské ostrovy se mohly zaměřovat primárně na budování svého námořnictva. Spojené království Velké Británie, které se nacházelo na periferii Evropy, nemuselo ochraňovat své hranice před sousedními státy, jelikož od vzniku personální unie se Skotskem mělo zkonsolidované okrajové území (Kennedy 1996: 128).

Obchodní podniky, které se nacházely v Západoindickém souostroví, Severní Americe, na indickém subkontinentu a Dálném východě, přinášely Britům značný výtěžek, a tak byl námořní přesun k těmto zemím klíčový. Protože kvetoucí zámořský obchod s cukrem, tabákem a hedvábím napomáhal britské ekonomice, neváhala vláda investovat do námořnictví a lodního stavitelství, který poskytoval kapitál pro státní pokladnu. I v časech, kdy byly válečné konflikty, královské námořnictvo ochraňovalo své obchodníky a doprovázelo je na svých cestách (Kennedy 1996: 128–129). „*Obchod, kolonie a námořnictvo tak fungovaly jako „magický trojúhelník“*”, který zpětně ovlivňoval dlouhodobé britské výhody” (Kennedy 1996: 129).

Námořní sílu budovala Velká Británie nejen pro ochranu svého obchodního loďstva, ale také pro zajištění vlastní bezpečnosti. Válečné flotily chránily samotné ostrovy a zároveň byly posílány na evropský kontinent z důvodu vojenských operací vůči svým nepřátelům, které ohrožovaly britské zájmy. Tyto námořní jednotky byly zprvu mířené proti Nizozemsku, kvůli vzájemným sporům, a později proti Francii, kterou se Velká Británie snažila zastavit v jejích expanzionistickým ambicím.

5. Vojenské operace vedené proti Francii

Od konce třicetileté války patřila Francie do tzv. pentarchie, kde v multipolárním systému patřila do mocensky nejsilnější pětice v Evropě, a to zejména díky své rozloze, počtu obyvatelstva a velikostí pozemní armády. Ačkoliv patřila Velká Británie rovněž do mocensky silné pětice evropských států, neměla tak početnou populaci jako francouzský stát. V roce 1700 měla Francie trojnásobně vyšší počet obyvatelstva a dvojnásobně větší ekonomiku než její ostrovní soused (Ferguson 2007: 60). Protože si britská vláda uvědomovala sílu kontinentální mocnosti, snažila se jí mocensky vyvážit, a proto ve válečných konfliktech stála vždy na straně francouzských protivníků.

5.1. Zámořské vyvažování

Anglie prosazovala od konce třicetileté války strategii zámořského vyvažování, ve které bylo její prioritou zachovat politickou rovnováhu v Evropě. Ačkoliv se tato taktika stala doktrínou Velké Británie až po Napoleonských válkách, využívaly ji britské ostrovy intuitivně od Vestfálského míru, jelikož se pokoušely o zastavení francouzských ambicí tím, že bojovaly v koalicích proti francouzské velmoci. Velká Británie pomáhala nepřátelům Francie k zastavení bourbonských a napoleonských ambicí, protože vnímala Francii jako svoji hrozbu, neboť kdyby se stala regionálním hegemone, ohrožovala by svým mocenským postavením britské ostrovy. V této kapitole zmíníme několik konfliktů, ve kterých se Anglie angažovala jako *off-shore balancer* vůči kontinentální mocnosti.

Francie vedla řadu vojenských konfliktů s okolními zeměmi kvůli své teritoriální expanzi, a to nejen na evropském kontinentu, ale i v Americe anebo na Západoindickém souostroví (Kennedy 1996: 137). Válečné konflikty, na přelomu 17. a 18. století, probíhaly zejména se Španělskem, kvůli sporu o španělském dědictví, a s Nizozemskem, které Francie vnímala jako obchodní konkurenci. Francouzsko-nizozemské spory vygradovaly ve válečný konflikt, jenž vypukl ke konci sedmnáctého století, v němž bylo zapojeno řada evropských států včetně Anglie, která bojovala na straně Nizozemí jako protipól silnější Francie.

Anglie sice vedla v roce 1655–1667 druhou anglo-holandskou válku, ale protože se obávala ambicí francouzského krále Ludvíka XIV., rozhodla se s Nizozemskem konflikt ukončit. Následně společně s Nizozemím podepsala mírovou smlouvu a spolu tak vytvořili tajnou alianci, ke které se později přidalo Švédsko, což bylo stvrzeno uzavřením smlouvy z Aix-la-Chapelle v roce 1668. Toto spojení s Nizozemskem vůči Francii rozzuřilo francouzského krále, protože během anglo-nizozemských válek byl na straně Spojených provincií, tedy alespoň formálně, neboť jim prakticky téměř vůbec nepomohl.

Anglie za Karla II. z této koalice později vystoupila z důvodu vypuknutí třetích anglo-nizozemských válek, které probíhaly v letech 1672–1674. Ačkoliv tuto válku vyhlásila anglická vláda Holandsku, byla za to ostře kritizována veřejností, jelikož politická nestálost a špatné finanční hospodářství země způsobilo nepopularitu války (Kennedy 1996: 134–135).

V následující válečné konfrontaci evropských zemí, která vypukla v roce 1689, stála opět samotná Francie proti Spojeným nizozemským provinciím, které tvořily koalici zejména s Anglií a většinou německých států. Tento konflikt se odehrával jak na moři, kde zprostředkovala francouzská vláda okrádání anglických a nizozemských obchodních lodí a napadala jejich námořní flotily, tak i na pevnině, kde probíhala dlouhá a nákladná válečná tažení. Pozemní boje finančně vyčerpávaly všechny zúčastněné strany, a proto se Vilém a Ludvík XIV. rozhodli uzavřít kompromis (1697), ve kterém sice získala Francie nějaké zisky v podobě pohraničního území, ale jinak to byl pro Anglii úspěšný návrat ke statutu quo (Kennedy 1996: 136–137).

Dalším významným konfliktem, v němž byla Anglie zapojena z důvodu mocenského vyvážení Francie byl spor o španělské dědictví, na které si „král slunce“ dělal nároky. Přestože zemřel anglický král Vilém III. v roce 1702, rozhodla se jeho následovnice Anna Stuartovna, že bude pokračovat v bojovné politice mířené proti Francii, a proto podpořila protifrancouzskou koalici a pokračovala ve vedení válek (Churchill 1999b: 40). S cílem porazit kontinentální mocnost posílala odhodlaná britská vláda svým spojencům nejen silné námořnictvo a vydatné půjčky, ale výjimečně také silnou pozemní armádu pod vedením brilantního vojevůdce, vévody Marlborougha. V počtu 40 000 – 70 000 vojáků bylo připojeno k válečným bitvám, ve kterých bojovali po boku nizozemské a habsburské armády, jejichž úkolem bylo porazit Francii a zastavit tak vnucování vlivu Ludvíka XIV. (Kennedy 1996: 138).

Série válečných konfliktů byla ukončena uzavřením smluv utrechtské (1713) a rastardtské (1714), ve kterých zůstala francouzská a španělská království oddělena. Z těchto smluv nejvíce profitovala Velká Británie, jelikož získala během válek rozsáhlé územní zisky mimo Evropu. Ačkoliv bylo britské území rozšířeno o španělský Gibraltar a Menorku, a dále Nové Skotsko, New Foundland a Hudsonův záliv v Kanadě, zachovávala Británie pokoru k nově vytvořené evropské stabilitě (Kennedy 1996: 140).

Přestože se podařilo zastavit ambice francouzského krále, čelily teď evropské státy obrovským dluhům, neboť investovaly vysoké náklady do budování vojenských sil. Vzhledem k tomu, že byly země silně ekonomicky vyčerpané, potřebovaly se zotavit, a proto se nehrnuly do dalších válečných konfliktů. Z tohoto důvodu docházelo k uvolňování napětí mezi soupeřivými státy, zejména mezi Anglií a Francií, a byla tak zachována politická i vojenská stabilita v Evropě. Po smrti francouzského krále, Ludvíka XIV. roku 1715, neměla Francie takové pohnutky k rozšiřování svého území, a proto se nesnažila posunout své hranice. Svoji politiku přeorientovala na zámořský obchod, kde se snažila co nejvíce expandovat, čímž ohrožovala tamní námořní mocnosti (Kennedy 1996: 142).

5.2. Definitivní porážka Francie

Velká Británie vnímala Francii jako silného agresivního aktéra, který se nejen že snažil ovládnout Evropu, ale také ohrožoval britské zájmy v zámoří. Francouzská velmoc se taktéž angažovala v zakládání kolonií v zámořských územích, neboť profitovala z dovozu cizokrajných látek do Evropy.

V oblasti Karibiku vlastnila kontinentální velmoc ostrovní kolonie Martinik a Guadeloupe, které patřily k jedním z nejbohatších tamních ostrovů na pěstování cukrové třtiny. Na východní polokouli založila v roce 1664 vlastní společnost východní Indie, Compagnie des Indes Orientales, která se nacházela nedaleko britského Madrásu. Tato společnost byla pevně kontrolována vládou, kde se francouzští šlechtici nezaměřovali primárně na obchod, ale soustředili se

zejména na mocenskou politiku. Tímto se Francie lišila od prvního anglického nepřítele v zámořských oblastech, neboť oproti tvoření nizozemského obchodu, bylo francouzskou prioritou rozšiřování svého vlivu (Ferguson 2007: 60).

Protože Francie kolonizovala stejně jako Velká Británie Severní Ameriku, byla jen otázka času, než dojde ke konfliktu kvůli územním sporům o kolonie těchto dvou úhlavních nepřátel. Ačkoliv osidlovala Francie sever Ameriky ze zálivu sv. Vavřince k velkým jezerům, kde založila Novou Francii, a Anglie zakládala třináct osad na východě, rozšiřovaly obě tyto mocnosti své územní celky směry různých světových stran. Francie pokračovala po jižní linii přes řeku Mississippi do Mexického zálivu, kde založila přístavní město New Orleans a stát Louisianu, zatímco Anglie se snažila o územní rozvoj od východního pobřeží k západnímu.

Právě křížení koloniálních zájmů v Novém světě mezi kontinentální a námořní mocnostmi, vygradovalo v padesátých letech osmnáctého století v globální válečný konflikt. Do tohoto sporu byly zataženy i jiné evropské státy, neboť na straně Velké Británie bojovalo Prusko a Portugalsko, zatímco francouzská koalice tvořena Rakouskem a Ruskem byla vojensky daleko silnější, a tak zpočátku výrazně britskou koalici porážela (Kennedy 1996: 146).

Boj se neomezoval pouze na evropský kontinent, ale plošně se rozšířil po celém světě, jak do Ameriky a Asie, tak i do Afriky. Válečně bitvy se neodehrávaly pouze na pevnině, ale i na moři a zúčastnili se jich nejen Evropané, ale i američtí kolonisté, indiáni, Indové i afričtí otroci (Ferguson 2007: 62). *Válka s Francií byla prvním celosvětovým válečným konfliktem a vítězství mělo přinést více než jen novou úpravu hranic, další rozdělení pevností či bohatých ostrovů produkující cukrovou třtinu* (Churchill 1999b: 120).

Britská vláda, v čele s William Pittem starším, si byla vědoma toho, že námořní či koloniální válka nepovede k definitivnímu řešení v případě, že Francie nebude poražena ve všech koutech světa, ve kterých francouzský nepřítel se angažuje (Churchill 1999b: 120). Z toho důvodu investovala nemalé

prostředky do budování silného námořnictva, a tak díky trvalé finanční síle, brilantnímu velení a vojenské i námořní zdatnosti, začala anglo–pruská koalice porážet Francii i s jejími spojenci. Právě díky získávání financí prostřednictvím půjček si mohla Velká Británie vedení válek dovolit a mohla tak oproti Francii, která na tom byla finančně mizerně, mnohem více investovat do armády (Kennedy 1996: 148). Už jenom na počátku konfliktu dosáhl počet britských námořních lodí čísla 105, zatímco na francouzské straně jich bylo pouhých 70 (Ferguson 2007: 63).

Porážka Francie v zámořských území byla nevyhnutelná, jelikož Velká Británie měla rozhodující výhodu se svojí námořní převahou. Britská koalice postupně dobývala francouzské kolonie po celém světě, od kanadského Quebecu přes Karibské ostrovy po základny v Quebecu, což vedlo k ukončení sedmiletého konfliktu (Ferguson 2007: 64). V roce 1763 byla podepsána pařížská mírová smlouva, která potvrzovala jednoznačné vítězství Velké Británie nad kontinentální mocnostmi a zaručovala návrat ke *statutu quo*. Ačkoliv v Evropě zůstaly hranice víceméně neměnné, neboť musela Británie vrátit určité obsazené území Francii a Španělsku, získaly britské ostrovy rozsáhlá zámořská území, kterých se musela Francie vzdát. Námořní mocnost získala francouzské kolonie v Západoindickém souostroví a západní Africe, odstranila veškerý francouzský vliv v Indii, a v neposlední řadě si vybudovala dominantní postavení v Severní Americe (Kennedy 1996: 148–150).

Velká Británie zvítězila nejen kvůli své převaze na moři, ale také měla výhodu po finanční stránce. Britská vláda si mohla dovolit investovat vysoké finance do rozvoje své vojenské síly, neboť si na rozdíl od Francie mohla peníze půjčovat. Vzhledem k britské reformě finančnictví po nizozemském vzoru, mohla Pittova vláda obchodovat s cennými papíry a tím získat potřebný obnos na vedení válek (Ferguson 2007: 64).

6. Velká Británie – námořní velmoc

Během těchto a následujících válečných konfliktů jejíž součástí byla Francie stála Velká Británie vždy na straně francouzských protivníků, neboť cítila povinnost svoji námořní pozici využít k zastavení agresivity kontinentální velmoci. Ačkoliv svého francouzského rivala porazila v polovině osmnáctého století, nezastavila tím její snahu ovládnout evropský kontinent. Spojené království proto i nadále podporovalo v boji státy proti Francii, ať už finančním příspěvkem, nebo ve většině případů, přímou vojenskou operací.

Tyto operace probíhaly ve dvou formách, buď byli posíláni britští vojáci na nájezdy na pobřeží, nebo sami prováděli tažení proti Francii. Vojenské nájezdy Velké Británie byly cílené k zneklidnění francouzské armády, což bylo sice daleko levnější variantou, ale často tyto operace končily neúspěchem ne-li katastrofou, kvůli jejich nízké efektivitě. Vyslání daleko větších, britských, expedičních sil sloužilo k bojům po boku jakéhokoliv spojence Británie, přičemž tyto tažení byly daleko účinnější, ale za to mnohem nákladnější jak na finance, tak i na počet vojáků. Tyto tažení byly využívány k francouzské porážce a zachování evropské stability ze jména za Napoleonských válek, kdy pod vedením britského generála Wellingtona byla kontinentální velmoc poražena (Kennedy 1996: 130–131).

Mezi kontinentální a námořní mocnostmi proběhlo celkem sedm válečných konfliktů v letech 1689–1817, přičemž byly vždy francouzské expanzionistické ambice zničeny britským zámořským vyvažováním. Po sedmileté válce se Velká Británie stala nejmocnější zemí svět, která prosazovala svůj vliv na všech kontinentech, a tak se ji přezdívalo zemí, nad kterou nikdy slunce nezapadá. Svoji nadřazenou pozici námořní mocnosti získala během sedmileté války a upevnila ji porážkou Napoleona Bonaparteho, neboť zmařila další snahu francouzského územního rozšiřování.

Po Vídeňském kongresu tak nastal stabilní klid v Evropě, jenž trval přes devadesát let. Protože do první světové války nebyly žádné velké válečné konflikty, bývá tato časová perioda označována jako *Pax Britannica*. Nastolený relativní klid bývá připisován právě Spojenému království, protože se stalo námořní mocností, která vyvažovala potencionální hegemony. Britské ostrovy si v 19. století vybudovaly největší imperiální říši, která prosperovala z globálního obchodu, jenž ji doprovázelo královské námořnictvo ve všech oceánech (Barlas – Yilmaz 2016: 450).

Závěr

Na počátku 17. století byla Anglie nevýznamnou zemí, která během relativně krátké doby vybudovala jedno z největších impérií všech dob. Malý ostrovní stát, jenž se nacházel na periferii Evropy, neměl lehké začátky, a tak si musel svoje postavení teprve vybudovat. Při zámořských objevech neměla Anglie takové štěstí jako jiné evropské země, a tak se musela uchýlit k olupování úspěšnějších aktérů. K tomu, aby se jí v krádežích vedlo, musela budovat námořní sílu, která představovala její klíčový mocenský prvek.

Odrazovým můstkem pro Anglii byl spor s Nizozemskem, který ačkoliv neměl jasného vítěze, znamenal zásadní milník pro nastartování ekonomiky britských ostrovů. Anglie po nizozemském vzoru zakládala instituce, jež ji spravovaly a zajišťovaly přísun financí, které mohla následně investovat do budování námořních sil. Námořnictví ji složilo k budování impéria, neboť mohla budovat kolonie po celém světě, kde moře nebylo překážkou, ale výhodou. Svůj objem financí tak mohla zvyšovat díky obchodu z dovozu exotických komodit do Evropy.

Soustředit se primárně na ovládnutí moře a oceánů umožnila poloha britských ostrovů, neboť tam kde pevninu omývalo moře, nemusela země své hranice bránit před sousedními expanzionistickými státy. Jednotlivé země na ostrovech byly sjednoceny, a tak nemělo Spojené království Velké Británie potřebu řešit snahu obsazování jinými státy. Ačkoliv si Británie svoji rostoucí moc uvědomovala, neměla ambice ovládat evropská území, a svoji roli námořní mocnosti využívala k zámořskému vyvažování.

Jako *off-shore balancer* se chovala zejména k francouzské kontinentální mocnosti, která měla od poloviny 17. století tendenci k teritoriální expanzi. Od nástupu krále Ludvíka XIV. na trůn až po císařství za Napoleona Bonaparteho, se Francie snažila zvyšovat svoji moc prostřednictvím válečných konfliktů, jejichž cílem bylo obsazovat území jiných států. Britské zájmy byly tímto ohrožovány, neboť se ostrovy obávaly představy, že by Francie ovládala celou Evropu. Velká Británie proti těmto francouzským ambicím zasahovala, ať už aktivní vojenskou pomocí anebo finančním příspěvkem francouzským protivníkům.

Rozhodujícím konfliktem námořní a kontinentální mocnosti se stala sedmiletá válka, ve které bojovaly obě země v různých koalicích po celém světě. Výsledek tohoto prvního globálního konfliktu rozhodl, že námořní síla převažuje nad silou kontinentální. Velká Británie porazila Francii, a stala se tak ještě silnější, než doposud byla. Ačkoliv se napoleonská Francie znovu vzepřela proti mocenskému uspořádání, byla opětovně poražena britským námořnictvem, čímž Británie svoji nadřazenou moc akorát potvrdila.

Seznam literatury

Barkin, S. J. (2010). *Realist Constructivism: Rethinking International Relations Theory* (Cambridge: Cambridge University Press).

Barlas, D. – Yilmaz, Ş. (2016). Managing the transition from Pax Britannica to Pax Americana: Turkey's relations with Britain and the US in a turbulent era (1929–47). *Turkish Studies* 17 (3), s. 449–473.

Barnett, S. (2012). Monsters of Their Own Making: Understanding the Context of the Rise “Golden Age of Privacy”. *LOGOS: A Journal of Undergraduate Research* (5), s. 19–28.

Blackmask (2004). *The Influence of Sea Power Upon History, 1660–1783 Alfred Thayer Mahan* (<http://ekladata.com/vouloir.eklablog.com/perso/DOCUS/Mahan-The-Influence-Of-Sea-Power-Upon-History.pdf>, 8.5.2020).

Ferguson, N. (2007). *Britské impérium: cesta k modernímu světu* (Praha: Prostor).

Fernandes, V. R. (2016). Idealism and Realism in International Relations: An Ontological Debate. *Janus.Net: e-Journal of International Relations* 7 (2), s. 14–25.

Churchill, W. (1999a). *Dějiny anglicky mluvících národů, Nový svět* (Praha: Argo).

Churchill, W. (1999b). *Dějiny anglicky mluvících národů, Věk revoluce* (Praha: Argo).

Judd, D. (1999). *Impérium: Britská imperiální zkušenost od roku 1765 do současnosti* (Praha: BB art).

Kennedy, P. M. (1996). *Vzestup a pád velmocí: Ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000* (Praha: Lidové noviny).

Kissinger, H. (1999). *Umění diplomacie – od Richelieua k pádu Berlínské zdi* (Praha: Prostor).

Krejčí, O. (2001). *Mezinárodní politika* (Praha: Ekopress).

- Krieger, J. (2000). *Oxfordský slovník světové politiky* (Praha: Otto nakladatelství).
- Mackinder, H. J. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal* 23 (4), s. 421-437.
- McClam, R. J. (2016). Pax Britannica: Historical Perspective of Offshore Balancing. *Air University Press* 1.3.2016, s. 19–34.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: W. W. Norton & Company).
- Morgenthau, H. J. (1978). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York: Alfred A. Knopf).
- Nye, J. (2015). Hard, Soft, and Smart Power. In: Cooper, A. F. – Heine, J. – Thakur, R., *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* (New York: Oxford University Press), s. 559–574.
- Thúkydidés (1977). *Dějiny Peloponéská války* (Praha: Odeon).
- Westcott, A. (1999). *Mahan on Naval Warfare: Selections From The Writings of Rear Admiral Alfred Thayer Mahan* (New York: Dover Publications, Inc).
- Waisová, Š. (2009). *Úvod do studia mezinárodních vztahů* (Plzeň: Aleš Čeněk).
- Weigert, H. W. (1945). Mackinder's Heartland. *The American Scholar* 15 (1), s. 43–54.

Resumé

This Bachelor thesis is about British Empire and its rise to power from 17th century to Napoleonic Wars. In this time frame Britain, small island at the border of Europe, manage to become one of the largest empires in history. In my work I try to explain main factors that helped this increase of power.

Dissertation is divided into two parts. First theoretical and second practical part. In theoretical part we look at two concepts, namely concept of power from view of realistic school and impact of geographic location of Britain at projecting its influence around the world. In practical part we examine fundamental factors which helped shape Britain, be it its struggles with Spain, Netherlands or lastly France. Chapters are chronologically divided, for with every defeat of their enemies power of British Islands grew.